

Kolejny tom Zeszytów Naukowych Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Bydgoszczy stanowią studia z dziejów życia i wychowania w rodzinie. Redaktor tego zeszytu *Studiów Pedagogicznych* – Krzysztof Jakubiak prezentuje artykuły pracowników bydgoskiej Katedry Historii Wychowania, jak i rozprawy współpracujących z nią historyków edukacji z innych ośrodków naukowych w kraju zajmujących się m.in. dziejami wychowania w rodzinie.

Przedstawione artykuły przybliżają Czytelnikowi, w oparciu o materiały źródłowe oraz rozważania teoretyczne, rodzinę jako środowisko wrastania jednostki w społeczeństwo i asymilacji wartości kultury. Szczególną wartością *Studiów* jest ukazanie rodziny w różnych epokach historycznych. Właśnie płaszczyznę porównania stanowią stosunki panujące w małżeństwie i rodzinie na przestrzeni wieków, cele i funkcje opiekuńczo-wychowawcze pełnione względem dzieci oraz cechy wychowania rodzinnego.

Chronologia prezentowanego materiału obejmuje starożytność – głównie rzymską, przez wczesne średniowiecze, po czasy nowożytne – od polskiej rzeczywistości społecznej i refleksji teoretycznej XIX wieku poczynając, a kończąc na pierwszych latach po II wojnie światowej.

Prace starożytne, autorstwa I. Błaszczycy, A. Ossowskiej, J. Jundziłła i M. Kosznickiego, stanowią wieloaspektową analizę wychowania rodzinnego, relacji małżeńskich oraz więzi i powinności w układzie rodzice – dzieci. Rozprawy oparto na zapatrywaniach teoretycznych i praktyce wychowawczej ukazanej przez pisarzy okresu cesarstwa rzymskiego – Senekę, Diona Chryzostoma, Frontona, św. Ambrożego.

Drugą grupę źródeł epigraficznych i ikonograficznych dotyczących starożytności prezentują artykuły B. Stawoskiej-Jundziłł, A. Baziór oraz V. Rączewskiej. W oparciu o oryginalny materiał badawczy przedstawiono treści wychowania rodzinnego, a przede wszystkim

kierunki zmian w kulturze pogańskiej i chrześcijańskiej.

Artykuł M. Chołodowskiej jest próbą wypełnienia istotnej luki badań nad rodziną wczesnośredniowieczną w Polsce. Autorka zebrала bogaty materiał, głównie kronikarski, do studiów nad stosunkami rodzinnymi pierwszych Piastów.

Badania nad polską rodziną XIX wieku zaprezentowane zostały przez J. Hellwiga, K. Kabzińskiego i S. Walasek. Ukazali oni refleksje pedagogów na temat celów i sposobów wychowania w rodzinie oraz analizę wychowawczego funkcjonowania typowych środowisk rodzinnych w okresie zaborów. Atmosferę wychowawczą i obyczajową w polskich rodzinach oddano na podstawie, powstałych w tym czasie, kronik i wspomnień rodzinnych.

Artykuł K. Jakubiaka jest próbą ustalenia, jak w okresie II Rzeczypospolitej definiowano środowisko wychowawcze oraz jakimi metodami badawczymi posługiwano się w jego rozpoznawaniu. Prezentowany tekst ukazuje również przyczyny i zakres zainteresowań polskich uczonych rodziną jako środowiskiem wychowawczym w okresie międzywojennym. Zasluguje on na uwagę także ze względu na aktualną do dzisiaj metodologię i zakres prowadzonych badań nad rodziną.

Tematykę rzeczywistości społeczno-wychowawczej II Rzeczypospolitej kontynuuje w swoim opracowaniu M. Wójcik odnosząc ją jednocześnie do czasów współczesnych. Rozważania i ustalenia badawcze stanowią próbę ukazania dorobku katolicyzmu społecznego i pedagogiki społecznej w zakresie tez i założeń dotyczących rodziny i wychowania rodzinnego.

Tom *Studiów* zamyka artykuł A. W. Janke, który na przykładzie stosunków rodziny i szkoły w Polsce w latach 1944-1945 wskazuje na źródła, treści i konsekwencje instrumentalizmu pedagogicznego. Dokonana próba rekonstrukcji modelu stosunków rodziny i szkoły, na podstawie dokumentacji władz oświatowych,

aktów prawnych i literatury pedagogicznej, wskazuje na istotne zdeterminowanie ideologiczne i polityczne tychże stosunków.

Redaktor prezentowanego tu tomu bydgoskich *Studiów Pedagogicznych* wyraża nadzieję, że ze względu na wykorzystany różnorodny materiał źródłowy, literaturę przedmio-

tu, podejścia metodologiczne oraz oryginalność merytoryczną, omówione prace posłużą studentom pedagogiki i historii oraz wszystkim zainteresowanym do poznania dziejów wychowania rodzinnego, a także poczynienia refleksji historyczno-pedagogicznej.

Aldona Ossowska

Tadeusz Jan Łopuszański i dzieło jego życia, red. Z. T. Wierzbicki i in. Warszawa 1995, Fundacja im. Tadeusza Łopuszańskiego, ss. 101

W nurcie prac historycznych powstała interesująca książka poświęcona wybitnemu pedagogowi polskiemu, współorganizatorowi szkolnictwa w odrodzonej Polsce okresu międzywojennego i jego dziełu – Gimnazjum i Liceum im. Sułkowskich w Rydzynie, którego był twórcą i dyrektorem w latach 1928-1939.

Praca ta jest cenna także z tego powodu, iż przedstawia nam działalność Doświadczalnej Szkoły Średniej w Rydzynie będącej wzorem dla obecnego szkolnictwa średniego, wzorem zarówno pod względem programu nauczania i wychowania, jak i oddziaływania przepojonego wartościami moralnymi.

Książka składa się z dwunastu rozdziałów, w ramach których opisano wiele szczegółowych zagadnień dotyczących zarówno osoby Tadeusza Jana Łopuszańskiego, jak i działalności Gimnazjum i Liceum w Rydzynie.

Rozdział pierwszy, stanowi właściwie wstęp zawierający tekst Tadeusza J. Łopuszańskiego z 1948 roku dotyczący treści sprawozdań z działalności rydzynskiego zakładu.

W rozdziale drugim zamieszczono opracowanie autorskie Andrzeja Zajkiewicza (przy współdziałaniu Z. T. Wierzbickiego, J. B. Glińskiego, P. Gluzińskiego), w którym opisane są źródła koncepcji szkoły doświadczalnej dla uczniów wieku 12-19 lat. Zdaniem twórcy i realizatora Szkoły Rydzynskiej, ówczesna inteligencja polska nie spełniała warunków koniecznych dla sprostania zadaniom wynikającym z ówczesnego położenia i sytuacji kraju. Dlatego w swojej koncepcji wychowawczej oparł się na trzech podstawowych zasadach: dążeniu do bezwzględnej przestrzegania pra-

wdy przez wychowanków, rozwijaniu w nich zainteresowań indywidualnych oraz zamiłowaniu do pracy twórczej w kierunku tych zainteresowań. Zasady te miały doprowadzić, zdaniem ich autora, do wychowania jednostek odpowiedzialnych za losy państwa i potrafiących nimi kierować. W dalszej części rozdziału przedstawiono program wychowawczy Szkoły Rydzynskiej, ze szczególnym uwzględnieniem dziennego programu zajęć, sposobu kształcenia umysłowego, rozkładu godzin przedmiotów, opisu wychowania fizycznego oraz prac ręcznych i społecznych.

Rozdział trzeci, to przedruk rozdziału XV z książki Tadeusza Łopuszańskiego pt. „Rydzyna, Gimnazjum im. Sułkowskich (1928-1936)”. Autor próbuje uzmysłowić tutaj, jak ważną rolę w sytuacji ówczesnego bezładu gospodarczego istniejącego w Polsce, odgrywała szkoła i jej wpływ na młodzież. Zdaniem Łopuszańskiego, ważnym narzędziem przebudowy tego stanu rzeczy staje się właśnie szkoła średnia.

W rozdziale czwartym zamieszczone jest kalendarium życia T. Z. Łopuszańskiego. Jest ono opracowane przez „Byłego Rydzyniaka”, Tadeusza F. Skarzyńskiego, który przedstawił w ujęciu chronologicznym ważne fakty z życia i działalności T. J. Łopuszańskiego dotyczące m.in. jego pracy w Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego oraz założenia i prowadzenia Doświadczalnej Szkoły Średniej w Rydzynie w latach 1928-1939.

Rozdział piąty, to niejako początek drugiej części recenzowanej książki. Przedstawia on